

УДК 904:738.3.016.4(477.83–22)

КЕРАМІЧНИЙ КОМПЛЕКС ПОСЕЛЕННЯ КУЛЬТУРИ ЛІНІЙНО-СТРІЧКОВОЇ КЕРАМІКИ КОТОВАНЕ I

Олена ЛЕНАРТОВИЧ

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів 79000, Україна
e-mail: lenartowycz@gmail.com*

Розглянуто керамічний комплекс із поселення культури лінійно-стрічкової кераміки поблизу с. Котоване Дрогобицького р-ну Львівської обл., дослідженого у 1942 р. археологічною експедицією Львівського історичного музею під керівництвом Я. Пастернака. Означено техніко-технологічні особливості кухонного та столового посуду. На підставі порівняльно-типологічного аналізу визначено типи і види керамічних виробів та характерні риси орнаменту.

Ключові слова: керамічний комплекс, культура лінійно-стрічкової кераміки, Львівський історичний музей, кухонна кераміка, столова кераміка, півсферичні чаші, горщики, миски, орнамент.

Одним із найяскравіших середньоевропейських культурних утворень неолітичного часу є культура лінійно-стрічкової кераміки (КЛСК). Пам'ятки східної локальної групи цієї культури зафіксовані на теренах Західної України, де сьогодні відомо понад 50 місцезнаходжень¹. Результати досліджень деяких з них уведено в науковий обіг не повною мірою і потребують додаткового розгляду.

До таких пам'яток належать два поселення неолітичного часу поблизу с. Котоване (урочища Запуст і Дубина), досліджені експедицією Львівського історичного музею (ЛІМ) під керівництвом Я. Пастернака (27 вересня–9 жовтня 1942 р.)². На одному з них, в урочищі Запуст, проведено археологічні розкопки, під час яких виявлено два заглиблені житла. Це були одні з перших повністю досліджених жител КЛСК на західноукраїнських теренах. Оскільки документація експедиції, за винятком декількох креслень і польових описів речових матеріалів, що є у фондах і архіві Інституту українознавства

© Ленартович О., 2010

¹ Ленартович О. Культура лінійно-стрічкової кераміки на території України: історія дослідження // АДЛУ. – 2009. – Вип. 12. – С. 226–261.

² Зарубій Е. Історія відділу археології Львівського історичного музею // Наук. зап. ЛІМ. – 2009. – Вип. 13. – С. 157.

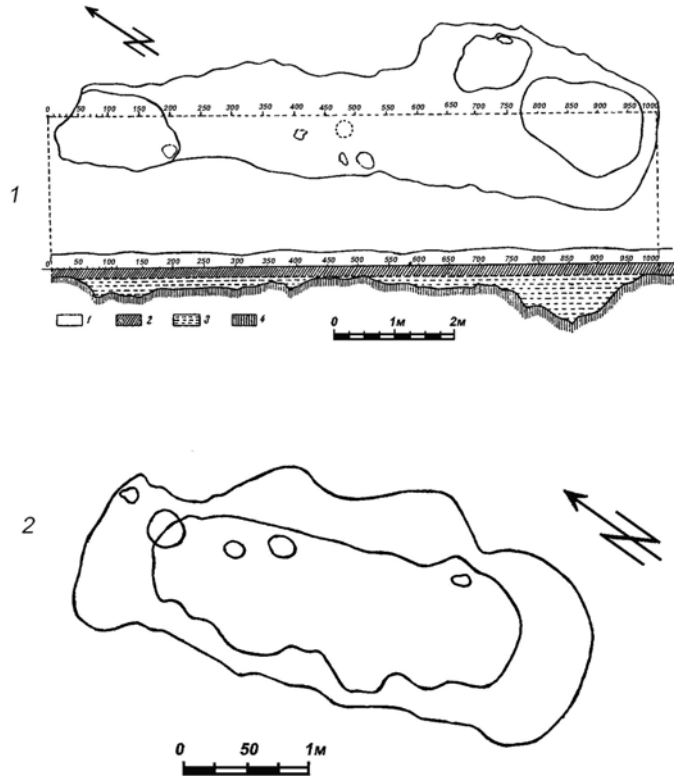

Рис. 1. Котоване I, урочище Запуст. Плани жител: 1 – напівземлянка 1; 2 – напівземлянка 2. За Свешніков, 1954.

Fig. 1. Kotovane I, locality Zapust. Plans of houses: 1 – dugout house 1; 2 – dugout house 2. By Sveshnikov, 1954.

ім. І. Крип'якевича НАН України³, не збереглася, а результати досліджень не були відразу і в повному обсязі введені в широкий науковий обіг⁴, то матеріали з поселень потребують додаткового розгляду. З огляду на це наша мета – аналіз наявних у фондах ЛІМ керамічних матеріалів з поселення КЛСК Котоване I, їхній опис та порівняння з матеріалами інших пам'яток цієї культури.

У Державному архіві Львівської області зберігається документ, у якому Я. Пастернак описав досліджені 1942 р. поселення неподалік с. Котоване⁵. Перше з них розміщене в урочищі Запуст на захід і північний захід від села,

³ Мацькевий Л., Козак В. Старожитності Дрогобицького передгір'я. – Львів; Дрогобич, 2010. – С. 97.

⁴ Свешніков И. К. Культура линейно-ленточной керамики на территории Верхнего Поднестровья и Западной Вольны // СА. – 1954. – Вып. XX – С. 100–130.

⁵ Державний архів Львівської області. – Ф. Р-35. – Оп. 12. – Спр. 240. – Арк. 111.

на невисокому пагорбі за 2 км від р. Бистриці (права притока р. Дністер). За спостереженнями Я. Пастернака, довжина поселення становила 1 км, ширина – 200–300 м. Під час робіт виявлено дві великі напівземлянки неправильної форми, що орієнтовані довгою віссю по лінії північний захід–південний схід. Довжина першого житла становила 9,8 м, ширина – 0,7–2,8 м, глибина – 0,42–1,20 м від сучасної поверхні. У напівземлянці простежено три господарські ями. Дві з яких були розміщені в південно-східній частині житла, одна – у північно-західній. Ці заглиблення мали неправильну овальну форму. Найбільше з них було біля південно-східної стінки житла. Його діаметри – 2,12 і 1,45 м, максимальна глибина – 0,62 м (від рівня підлоги землянки). У західній частині напівземлянки простежено три або чотири невеликі овальні заглиблення, діаметр яких не перевищує 30 см, а глибина – 8 см (від дна житла) (рис. 1, 1). Очевидно, це сліди від стовпів. Аналогії такого житла знаходимо на поселенні КЛСК у Кельн-Лінденталі⁶. Другу напівземлянку виявлено на відстані приблизно 7,5 м на південний схід від першої. Розміри її – 4,0×1,0–1,68 м. Центральна частина житла була більше заглиблена. Вздовж східної стіни виявлено п'ять ямок від стовпів діаметром до 0,25 м, які розміщені приблизно по прямій лінії паралельно до довшої осі житла (рис. 1, 2). На дні напівземлянки розкрито вогнище, у заповненні якого містилася зола, вугілля і перепалені кістки тварин. В обох житлах знайдено багато кісток тварин, крем'яних та кам'яних знарядь, а також значну кількість кераміки⁷.

На відстані 1 км на північ від урочища Запуст, в урочищі Дубина, Я. Пастернак дослідив ще одне поселення КЛСК. Під час шурфування не було виявлено об'єктів КЛСК, а зібраний матеріал складається лише з фрагментів глиняного посуду, які не відрізняються від кераміки, знайденої в урочищі Запуст. Оскільки у фондах ЛІМ матеріали з цих двох поселень зберігаються разом і нам не вдалося їх виокремити, то подаємо їх як один комплекс, що охоплює близько 500 одиниць збереження⁸.

Переважає більшість матеріалів з поселення Котоване I, що зберігаються у ЛІМ, керамічна (458 одиниць збереження), з них 269 (59 %) – кухонний посуд, а 189 (41 %) – столовий.

⁶ *Buttler W.* Der Donauländische und der westliche Kulturkreis der jüngeren Steinzeit // *Handbuch der Urgeschichte Deutschlands.* – Berlin, 1938. – S. 54.

⁷ *Свешников И. К.* Культура линейно-ленточной керамики на территории Верхнего Поднестровья и Западной Волыни. – С. 100–130.

⁸ Висловлюю щирю вдячність завідувачеві відділу археології, завідувачеві фондової групи “Київська Русь”, старшому науковому працівникові Львівського історичного музею п. Е. Зарубій та завідувачеві фондової групи “Археологія”, старшому науковому працівникові п. М. Піцишин за можливість ознайомитися з матеріалами із фондів Львівського історичного музею.

Олена ЛЕНАРТОВИЧ

Аналіз кераміки ґрунтується на розгляді трьох її ознак: техніки та технології виготовлення (склад глиняної маси, якість випалювання, обробіток поверхні посуду), морфологічних (форми) та стилістичних.

Як зазначено вище, керамічний комплекс з поселення Котоване I, як і з інших поселень КЛСК, містить кухонну і столову групи.

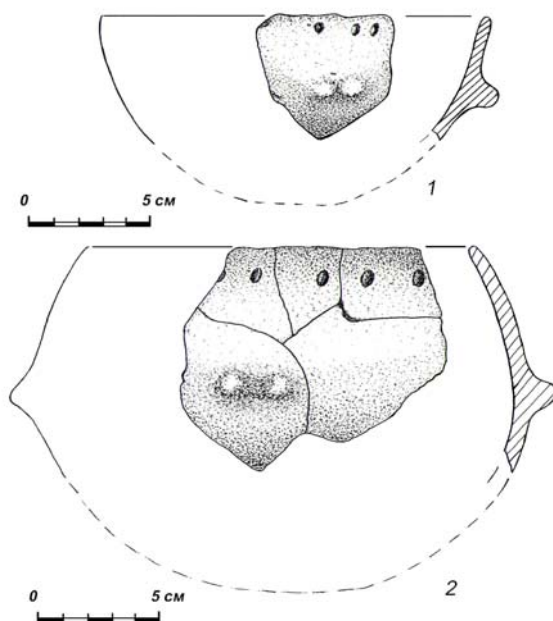

Рис. 2. Котоване I. Кухонна кераміка: 1 – ЛІМ А 7593;

2 – ЛІМ А 7675.

Fig. 2. Kotovane I. Kitchen tableware.

Техніко-технологічні властивості. Загальною техніко-технологічною особливістю *кухонної кераміки* є грубі домішки в тісті шамоту, жорстви, органічних речовин. Кухонний посуд переважно коричневого (брунатного) кольору, рідше – сірого, жовтого та чорного. Поверхня його оброблена погано. Часто зовнішня поверхня заглажена, на ній помітні сліди від згорілої рослинної домішки. Кухонна кераміка орнаментована пальцевими вдавленнями або пластичним декором у вигляді різноманітних наліпів та пальцевих заціпів.

Столовий посуд, на відміну від кухонного, виконаний з добре відмуленої глини з природною домішкою дрібнозернистого піску, іноді в тісті також трапляються домішки шамоту й жорстви. Поверхня посудин старанно заглажена, лискована, переважно коричневого або сірого кольору, рідше жовтого або чорного.

Кухонна кераміка		Столова кераміка	
Типи форми (за О. Ларіною)	Варіанти	Типи форми (за О. Ларіною)	Варіанти
I	A Б В Г 	I	A Б В Г
II		II	
III	A Б 	III	A Б
IV	A Б В 	IV	A Б В
V		V	
VI	A Б В Г 	VI	A Б В
VII	A Б В Г Д 	VII	A Б В Г Д Е
VIII		VIII	

Табл. 1. Типи та варіанти посуду культури лінійно-стрічкової кераміки, за О. Ларіною.

Tab. 1. Linear Band Pottery culture. Models and forms of tableware, by O. Larina.

З огляду на значну фрагментарність матеріалу дуже важко визначити форми посуду. Проте ми зробили спробу приблизно виявити найбільш поширені на поселенні типи форм. За основу класифікації керамічного комплексу з Котованого I взято схему, розроблену О. Ларіною, згідно з якою весь посуд КЛСК розділений на вісім типів форм, більшість з яких є спільними для кухонного та столового посуду (табл. 1). У межах типів форм виокремлені варіанти (або підтипи), виділені на підставі різних метричних показників⁹.

⁹ Ларина О. В. Культура линейно-ленточной керамики Пруто-Днестровского региона // Stratum plus. – СПб; Кишенёв; Одесса, 1999. – № 2. – С. 58–60.

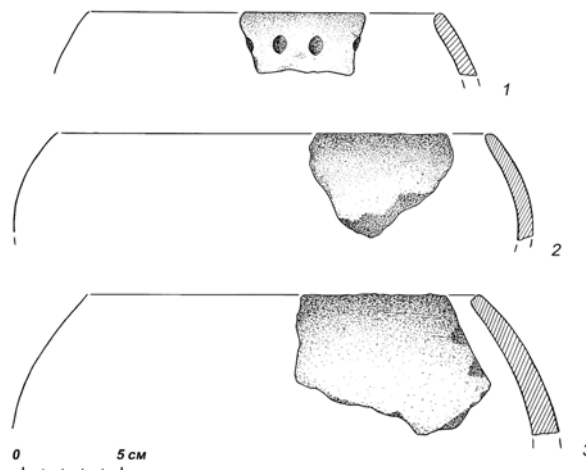

Рис. 3. Котоване I. Кухонна кераміка: 1 – ЛІМ А 7587; 2 – ЛІМ А 7501; 3 – ЛІМ А 7505.

Fig. 3. Kotovane I. Kitchen tableware.

До посудин першого типу належать чаші півсферичної форми, з вінцями, які заокруглені від найбільшого діаметра до краю. Стінки плавно переходять у майже непомітне дно. Ця форма переважає на всіх поселеннях КЛСК. Більшість посудин цього типу, за О. Ларіною, має діаметр вінця від 10 до 20–24 см. Нечисленну групу становлять посудини з діаметром вінця від 24,1 до 40,0 см. Діаметр вінця співвідноситься до висоти як 1:1. Загальні метричні показники таких посудин можна записати формулою $d_T > d_B \geq h > d_D$, де діаметр тулуба (d_T) є більший від діаметра вінця, а діаметр вінця (d_B) дорівнює або дещо більший від висоти виробу, найменшим у таких посудин є діаметр денця (d_D). У межах першого типу виділено різні варіанти, що відрізняються лише ступенем зігнутої стінок до краю (табл. 1, тип I).

Другий тип, за О. Ларіною, охоплює вироби півсферичної форми приземкуватих пропорцій. На відміну від першого типу, вінця в них потовщені, верхній внутрішній край дещо скошений, а зовнішній відтягнутий і загострений (див. табл. 1, тип II). Такий тип форми трапляється лише серед кухонного посуду.

Третій тип О. Ларіна назвала “бомбоподібними” горщиками. Тулуб таких посудин за пропорціями ідентичний посудинам першого типу, однак відрізняється від них злегка виокремленою горловиною. Варіанти цього типу виділяли на підставі аналогічних метричних показників, як і варіанти першого типу. Додатково досліджуючи висоту вінця до місця його вигину в тулуб, виділили два варіанти (див. табл. 1, тип III): варіант А (посудини з висотою вінця 0,5–1,5 см) і варіант Б (посудини з висотою вінця 1,6–4 см).

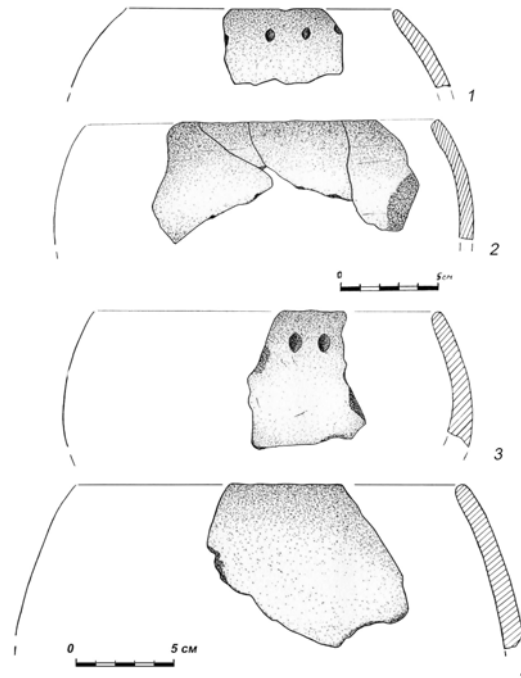

Рис. 4. Котоване I. Кухонна кераміка: 1 – ЛІМ А 7583;
2 – ЛІМ А 7230–7234; 3 – ЛІМ А 7586; 4 – ЛІМ А 7504.
Fig. 4. Kotovane I. Kitchen tableware.

Четвертим типом є амфороподібні посудини з чітко вираженою горловиною й округлим тулубом. На підставі аналізу вінець, зокрема, ступеня його відгину та висоти, у межах цього типу виділено три варіанти (див. табл. 1, тип IV).

П'ятий тип виділений О. Ларіною дещо гіпотетично, оскільки не підтверджений цілими формами. До нього належать “банкоподібні” горщики,

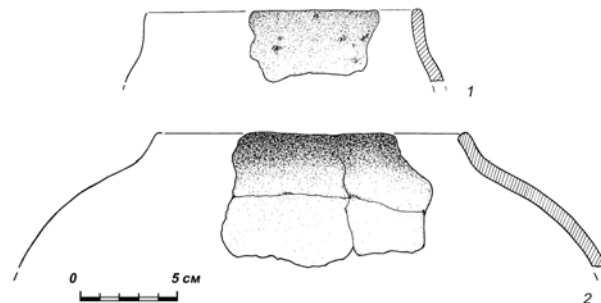

Рис. 5. Котоване I. Кухонна кераміка: 1 – ЛІМ А 7522;
2 – ЛІМ А 7555.
Fig. 5. Kotovane I. Kitchen tableware.

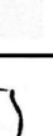

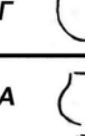

Кухонна кераміка			
Типи форми	Варіанти	Кількість	
I		А Б В Г 	14 (73,6%)
III		А Б 	3 (15,8%) 1 (5,5%)
VII		А Б В Г Д 	1 (5,5%)

Табл. 2. Типи кухонної кераміки з поселення Котоване I.

Tab. 2. Models of kitchen tableware from settlement Kotovane I.

діаметр вінець яких становить 16–30 см. Висота тулуба таких посудин завжди більша від максимального діаметра. Вінця оформлені по-різному: округлі, прямо зрізані, зовнішній край витягнений тощо (див. табл. 1, тип V).

До наступних двох типів О. Ларіна зачислила миски конічні (див. табл. 1, тип VI) та опуклобокi (див. табл. 1, тип VII). Виділено чотири варіанти конічних мисок. До уваги брали співвідношення діаметра вінець до висоти посудини (приблизно 1:1 або 1:2, 1:3, 1:4), а також кут відхилу стінок. О. Ларіна виділила п'ять варіантів опуклобокiх мисок. Перші чотири мають такі ж показники, як і конічні, а до п'ятого варіанта зачислено миски з

есоподібним профілем і співвідношенням діаметра вінець до висоти як приблизно 1:2.

До восьмого типу, за О. Ларіною, належать посудини біконічної форми з явно вираженим переломом профілю у центрі. Перелом виокремлений ледве помітними валиками (див. табл. 1, тип VIII).

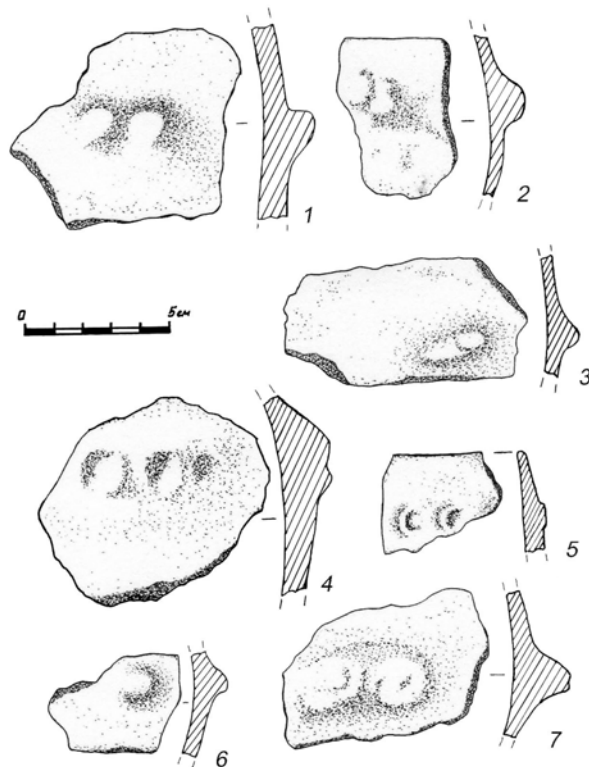

Рис. 6. Котоване I. Кухонна кераміка. Пластичний орнамент. За Сवेशніков, 1954.

Fig. 6. Kotovane I. Kitchen tableware. Plastic ornament. By Sveshnikov, 1954.

У процесі аналізу характерних форм посуду на пам'ятці Котоване I до уваги брали лише ті фрагменти, які ліпше збереглися, здебільшого вінець, за якими можна було визначити форму посуду. Зокрема, проаналізовано 32 екземпляри (кухонний посуд – 19, столовий – 13).

Кухонна кераміка. На поселенні виділено три типи кухонної кераміки (типи I, III, VII) (табл. 2).

Найчисленніше кухонний посуд представлений посудинами півсферичної форми – 73,6 % (за класифікацією О. Ларіної – тип I). Вінець їхні нахилені досередини, тулуб заокруглений від найбільшого діаметра до

Олена ЛЕНАРТОВИЧ

вінець. Стінки плавно переходять у невелике ледь виражене дно (рис. 2, 2; 3; 4). Переважна більшість зразків цього типу з поселення Котоване I має діаметр вінець від 10 до 24 см. Залежно від розмірів посудин товщина стінок варіює від 0,5 до 1,3 см.

Серед півсферичних чаш чотири екземпляри під вінцями мали орнамент у вигляді рядка пальцевих вдавлень (див. рис. 2, 2; 3, 2; 4, 1), а на одній посудині, крім таких вдавлень, був ще нанесений пластичний декор у вигляді подвійних наліпів (див. рис. 2, 2).

Аналогії кухонних півсферичних чаш відомі на всіх поселеннях КЛСК з території Західної України, Польщі та Молдови (Незвисько¹⁰, Торське¹¹, Блищанка¹², Більшівці¹³, Єзупіль I¹⁴, Тадані¹⁵, Винники¹⁶, Гончари¹⁷, Гнідава, Гірка Полонка¹⁸, Голишів II¹⁹, Грудек Надбужний²⁰, Нова Гута²¹, Жешув²², Данчени I²³, Флорешти I, Гура-Каменчий VI²⁴ та ін.).

¹⁰ *Пассек Т. С., Черныш Е. К.* Памятники культуры линейно-ленточной керамики на территории СССР // САИ – 1963. – Вып. Б1–Б2. – С. 14–20.

¹¹ *Черныш Е. К.* Неолитическое поселение у с. Торское на Днестре // КСИА АН СССР. – 1962. – Вып. 92. – С. 83–86.

¹² *Конопля В.* Поселення культури лінійно-стрічкової кераміки Блищанка на Сереті // Вісн. Ін-ту археології ЛНУ імені Івана Франка. – 2008. – Вип. 3. – С. 196–222.

¹³ Висловлюю щиро подяку завідувачеві відділу археології Національного заповідника “Давній Галич”, канд. іст. наук Т. Ткачуку за можливість ознайомитися з матеріалами нижнього (неолітичного) шару багатощарового поселення Більшівці I.

¹⁴ *Ленартович О.* Неолітичне та енеолітичне поселення багатощарової пам’ятки Єзупіль I // МДАПВ. – 2010. – Вип. 14. – С. 224–242.

¹⁵ *Пелецишин М. А.* Неолітичне поселення в с. Тадані на Західному Бузі // Львів. археолог. вісник. – 1999. – Вип. 1. – С. 22–48.

¹⁶ *Пелецишин М. А.* Неолітичне поселення біля м. Винники // Археолог. дослідження Винниківського краєзнавчого музею за 1991 р. – Винники, 1991. – С. 1–14.

¹⁷ *Конопля В.* Багатощарова пам’ятка Гончари поблизу Львова // Наук. студії. Історико-краєзнавчий музей м. Винники. – Львів; Винники, 2009. – Вип. 2. – С. 91–118.

¹⁸ *Охріменко Г.* Кам’яна доба на території Північно-Західної України (XII–III тис. до н. е.). – Луцьк, 2009. – С. 46–47, 52, 133, 148.

¹⁹ *Охріменко Г. В.* Дослідження поселення культури лінійно-стрічкової кераміки Голишів II // АДУ 1993 р. – К., 1997. – С. 101–103.

²⁰ *Uzarowiczowa A.* Wyniki badań we wsi Gródek Nadbużny, pow. Hrubieszów, w 1961 roku // WA. – 1964. – Т. XXX (3/4). – S. 429–460.

²¹ *Kulczycka-Leciejewiczowa A.* Pleszów (Nowa Huta) – osada neolityczna kultury ceramiki wstęgowej rytej i lendzielskiej // Materiały archeologiczne Nowej Huty. – Kraków, 1969. – II. – S. 7–121.

²² *Kadrow S.* Osada kultury ceramiki wstęgowej rytej na stanowisku 3 w Rzeszowie-Staromieściu // MSROA. – 1997. – Т. XVIII. – S. 5–27.

²³ *Ларина О.* Керамика культуры линейно-ленточной керамики Данчени I // Первобытные древности Молдавии. – Кишинев, 1983. – С. 88–110.

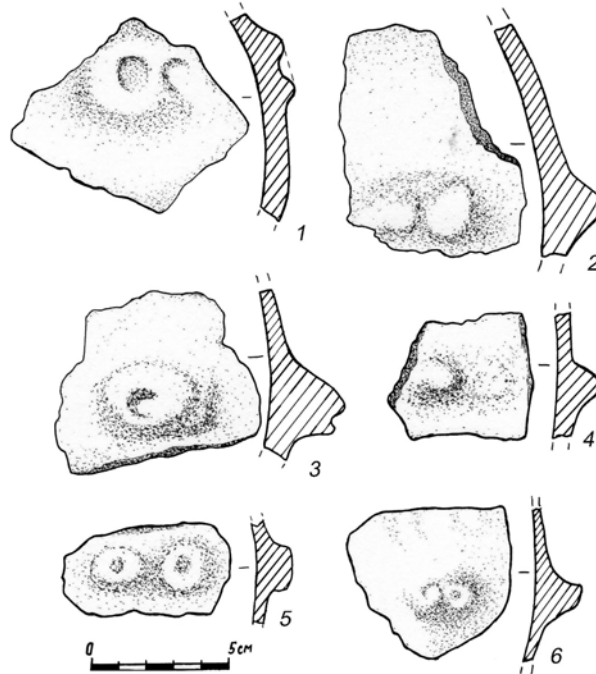

Рис. 7. Котоване I. Кухонна кераміка. Пластичний орнамент. За Свешніков, 1954.

Fig. 7. Kotovane I. Kitchen tableware. Plastic ornament. By Sveshnikov, 1954.

Із кухонної кераміки трапляються також “бомбоподібні” горщики (за класифікацією О. Ларіної – тип III). Цей тип представлений чотирма посудинами, що становить 21 % від усіх проаналізованих форм кухонної кераміки. Тулуби горщиків за пропорціями ідентичні посудинам першого типу, однак відрізняються від них злегка виокремленою горловиною. Три з них (рис. 5, 2) належать до першого варіанта, (висота горловин – 1,4–1,5 см). Четвертий горщик представляє другий варіант цього типу кухонної кераміки. Висота його горловини становить 2,5 см (див. рис. 5, 1). “Бомбоподібні” горщики відомі з таких поселень КЛСК: Незвисько²⁵, Крачов²⁶, Данчени I²⁷, Флорешти I, Гура-Каменчий VI²⁸.

²⁴ Ларина О. В. Культура линейно-ленточной керамики Пруто-Днестровского региона. – С. 59–60.

²⁵ Пассек Т. С., Черныш Е. К. Памятники культуры линейно-ленточной керамики на территории СССР. – С. 14–20.

²⁶ Aksamit T. Badania archeologiczne na osadzie neolitycznej w Krakowej (stanowisko nr 1) pow. Łańcut w roku 1964 // Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za rok 1964. – Rzeszów, 1964. – S. 15–19.

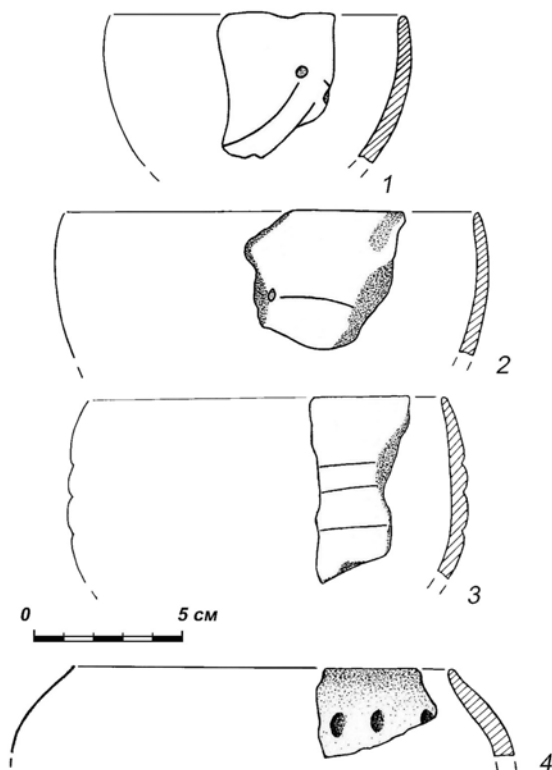

Рис. 8. Котоване I. Столова кераміка: 1 – ЛІМ А 7438;
2 – ЛІМ А 7441 3 – ЛІМ А 73 66; 4 – ЛІМ А 75 85.
Fig. 8. Kotovane I. Dining tableware.

Третім типом форм кухонної кераміки є миски. Привертає увагу один фрагмент кухонної опуклобокої миски (за О. Ларіною – тип VII), діаметр вінець якої становить 16 см. Під вінцями нанесено ряд пальцевих вдавлень, а приблизно на середині висоти посудини міститься подвійний горизонтальний наліп (див. рис. 2, 1). Опуклобок миски відомі на поселеннях Незвисько²⁹, Блищанка³⁰, Єзупіль I³¹, Гвоздець³², Данчени I, Флорешти I, Гура-Каменчий VI, Синжерей I, XI³³ та ін.

²⁷ Ларина О. Кераміка культури лінійно-ленточної кераміки Данчени I. – С. 88–110.

²⁸ Ларина О. В. Культура лінійно-ленточної кераміки Пруто-Дністровського регіона. – С. 62.

²⁹ Пассек Т. С., Черныш Е. К. Памятники культуры линейно-ленточной на территории СССР. – С. 14–20.

³⁰ Конопля В. Поселення культури лінійно-стрічкової кераміки Блищанка на Сереті. – С. 196–222.

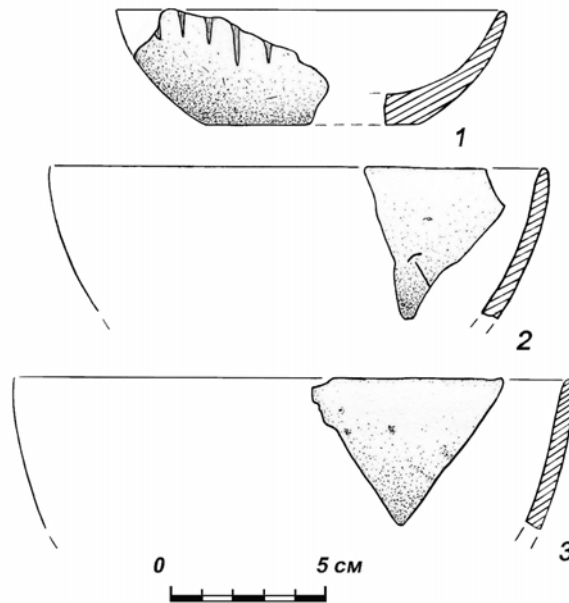

Рис. 9. Котоване I. Столова кераміка: 1 – ЛІМ А 7577; 2 – ЛІМ А 7527; 3 – ЛІМ А 7361.

Fig. 9. Kotovane I. Dining tableware.

Орнаментация кухонной керамики здебільшого одноманітна і наявна лише на 63 фрагментах, що становить 23 % від усіх кухонних виробів, збережених у фондах ЛІМ.

За технікою виконання декор поділяють на два варіанти: пластичний (різноманітні шишечки-наліпи) та заглиблений (пальцево-нігтьовий). На поселенні переважає пластичний орнамент (90,5 %) у вигляді циліндричних наліпів (рис. 6, 8), як одинарних (див. рис. 6, 3, 6), так і парних (див. рис. 6, 1; 8, 2); з плоскою вершиною або вм'ятинами (див. рис. 6, 4, 5, 7; 7, 1, 3, 5, 6). На декількох екземплярах є овальні наліпи, які по центру розділені вм'ятиною на дві частини. Заглиблений варіант орнаменту кухонної кераміки наявний на чотирьох екземплярах (6,3 %). Для цього варіанта характерні пальцеві та нігтьові вдавлення, які головно нанесені під вінцями у вигляді одного горизонтального рядка (див. рис. 3, 1, 2; 4, 1, 3). На двох посудинах

³¹ Ленартович О. Неолітичне та енеолітичне поселення багатощарової пам'ятки Єзупіль I. – С. 224–242.

³² Kukulka A. Wczesnoneolityczna osada w Gwoźdźcu, gm. Zakliczyn, stan. 2 na Pogórzu Wiślickim // Neolit i początki epoki brązu w Karpatach polskich. – Krosno, 2001. – S. 11–40.

³³ Ларина О. В. Культура линейно-ленточной керамики Пруто-Днестровского региона. – С. 60, 88–110.

Олена ЛЕНАРТОВИЧ

(3,2 %) є комбінований орнамент у вигляді поєднання шишок-наліпів з пальцевими вдавненнями (див. рис. 2, 2). Кухонні посудини з подібним заглибленим та пластичним декором відомі на багатьох пам'ятках КЛСК, зокрема, у Незвиську³⁴, Більшівцях I³⁵, Єзуполі I³⁶, Торському³⁷, Блищанці³⁸, Гвоздці³⁹, Жешові⁴⁰ та ін.

Столова кераміка. У Котованому трапляється три типи столової кераміки (I, VI, VII) (табл. 3).

Найпоширенішою (54 %) формою столового посуду, як і кухонного, є опуклободі півсферичні чаші з плавно заокругленими до вінець стінками. Від кухонних посудин вони відрізняються дещо меншими розмірами. Діаметр вінець – від 10 до 14 см. Товщина стінок, залежно від розмірів посудини і місця перелому, становить 0,3–0,8 см (див. рис. 8). Такі посудини відомі на всіх поселеннях КЛСК: Незвисько⁴¹, Торське⁴², Більшівці⁴³, Блищанка⁴⁴, Єзупіль I⁴⁵, Уличне⁴⁶, Тадані⁴⁷, Винники⁴⁸, Гончари⁴⁹, Голишів II⁵⁰, Гнідава,

³⁴ *Пассек Т. С., Черныш Е. К.* Памятники культуры линейно-ленточной керамики на территории СССР. – С. 14–20.

³⁵ З фондів Національного заповідника “Давній Галич”.

³⁶ *Ленартович О.* Неолітичне та енеолітичне поселення багатощарової пам'ятки Єзупіль I. – С. 224–242.

³⁷ *Черныш Е. К.* Неолитическое поселение у с. Торское на Днестре. – С. 83–86.

³⁸ *Конопля В.* Поселення культури лінійно-стрічкової кераміки Блищанка на Сереті. – С. 196–222.

³⁹ *Kukulka A.* Wczesnoneolityczna osada w Gwoźdźcu, gm. Zakliczyn, stan. 2 na Pogórze Wiślickim. – S. 11–40.

⁴⁰ *Kadrow S.* Osada kultury ceramiki wstęgowej rytej na stanowisku 3 w Rzeszowie-Staromieściu. – S. 5–27.

⁴¹ *Пассек Т. С., Черныш Е. К.* Памятники культуры линейно-ленточной на территории СССР. – С. 14–20.

⁴² *Черныш Е. К.* Неолитическое поселение у с. Торское на Днестре. – С. 83–86.

⁴³ З фондів Національного заповідника “Давній Галич”.

⁴⁴ *Конопля В.* Поселення культури лінійно-стрічкової кераміки Блищанка на Сереті. – С. 196–222.

⁴⁵ *Ленартович О.* Неолітичне та енеолітичне поселення багатощарової пам'ятки Єзупіль I. – С. 224–242.

⁴⁶ *Конопля В.* Нове поселення лінійно-стрічкової кераміки у Верхньому Подністров'ї // Львів. археолог. вісник. – 1999. – Вип. 1. – С. 130–137.

⁴⁷ *Пелецишин М. А.* Неолітичне поселення в с. Тадані на Західному Бузі. – С. 22–48.

⁴⁸ *Пелецишин М. А.* Неолітичне поселення біля м. Винники. – С. 1–14.

⁴⁹ *Конопля В.* Багатощарова пам'ятка Гончари поблизу Львова. – С. 91–118.

⁵⁰ *Охрименко Г. В.* Дослідження поселення культури лінійно-стрічкової кераміки Голишів II. – С. 101–103.

Гірка Полонка⁵¹, Жешув⁵², Крачов⁵³, Александровіце⁵⁴, Ланьцут⁵⁵, Данчени I⁵⁶, Флорешти I, Гура-Каменчий VI, Синжерей I, XI⁵⁷ та ін.

Столові миски поділяють на два типи: конічні (тип VI) та опуклобокi (тип VII). На поселенні переважають опуклобокi миски (31 %), діаметр яких становить 13–18 см (рис. 9). Дві мисочки декоровані врізним орнаментом (див. рис. 9, 1, 2). Треба виокремити одну невеличку мисочку брунатного кольору, діаметр потоншених вінець якої становить близько 13 см, діаметр денця – 7 см, товщина стінок – 0,5 см, висота мисочки – 3,8 см. Вона орнаментована широкими врізними борозенками, які спускаються від вінець вертикально донизу (див. рис. 9, 1). Опуклобокi миски відомі на таких поселеннях: Незвисько⁵⁸, Блицанка⁵⁹, Єзупіль I⁶⁰, Уличне⁶¹, Ланьцут⁶², Данчени I⁶³, Флорешти I, Гура-Каменчий VI, Синжерей XI⁶⁴, Рогожени II⁶⁵ та ін.

⁵¹ Охріменко Г. Кам'яна доба на території Північно-Західної України (XII–III тис. до н. е.). – С. 46–47, 52–53, 133–139, 148.

⁵² Mitura P. Materiały kultury ceramiki wstęgowej rytej i kultury pucharów lejkowatych ze stanowiska 55 w Rzeszowie // MSROA. – 2006. – Т. XXVII. – S. 65–88.

⁵³ Aksamit T. Badania archeologiczne na osadzie neolitycznej w Krackowej (stanowisko nr 1) pow. Łańcut w roku 1964. – S. 15–19.

⁵⁴ Czekał-Zastawny A. Groby kultury ceramiki wstęgowej rytej z Aleksandrowic, stan. 2, gm. Zabierzów, woj. Małopolskie // Sprawozdania archeologiczne. Instytut archeologii i etnologii Polskiej Akademii Nauk. – Kraków, 2000. – Т. 52. – S. 97–113.

⁵⁵ Dębiec M. Osada kultury ceramiki wstęgowej rytej w Łańcucie stanowisko 3 (badania z roku 1987 i 1989). Część pierwsza – materiały // MSROA. – 2006. – Т. XXVII. – S. 27–63.

⁵⁶ Ларина О. Керамика культуры линейно-ленточной керамики Данчени I. – С. 88–110.

⁵⁷ Ларина О. В. Культура линейно-ленточной керамики Пруто-Днестровского региона. – С. 73–75.

⁵⁸ Пассек Т. С., Черныш Е. К. Памятники культуры линейно-ленточной керамики на территории СССР. – С. 14–20.

⁵⁹ Конопля В. Поселення культури лінійно-стрічкової кераміки Блицанка на Сереті. – С. 196–222.

⁶⁰ Ленартович О. Неолітичне та енеолітичне поселення багатощарової пам'ятки Єзупіль I. – С. 224–242.

⁶¹ Конопля В. Нове поселення лінійно-стрічкової кераміки у Верхньому Подністрів'ї. – С. 130–137.

⁶² Dębiec M. Osada kultury ceramiki wstęgowej rytej w Łańcucie stanowisko 3 (badania z roku 1987 i 1989). – S. 27–63.

⁶³ Ларина О. Керамика культуры линейно-ленточной керамики Данчени I. – С. 88–110.

⁶⁴ Ларина О. В. Культура линейно-ленточной керамики Пруто-Днестровского региона. – С. 75.

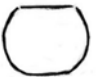

Столова кераміки		
Типи форми	Варіанти	Кількість
I	 А Б В Г 	5 (45,5 %)
VI	 А Б В 	2 (18,2 %)
VII	 А Б В Г Д Е 	3 (27,3 %) 1 (9 %)

Табл. 3. Типи столової кераміки з поселення Котоване I.
 Tab. 3. Models of dining tableware from settlement Kotovane I.

На пам'ятці також виявлено фрагмент опуклобокої миски з есоподібним профілем вінець діаметром 14 см (рис. 10, I). Аналоги таких мисок відомі з поселень КЛІСК Гура-Каменчий VI, Синжерей XI⁶⁶.

⁶⁵ Макарова Л. Раскопки поселения культуры линейно-ленточной керамики у с. Рогожаны // Археологические исследования Молдавии 1973 г. – Кишинев, 1974. – С. 40–46.

⁶⁶ Ларина О. В. Культура линейно-ленточной керамики Пруто-Днестровского региона. – С. 75.

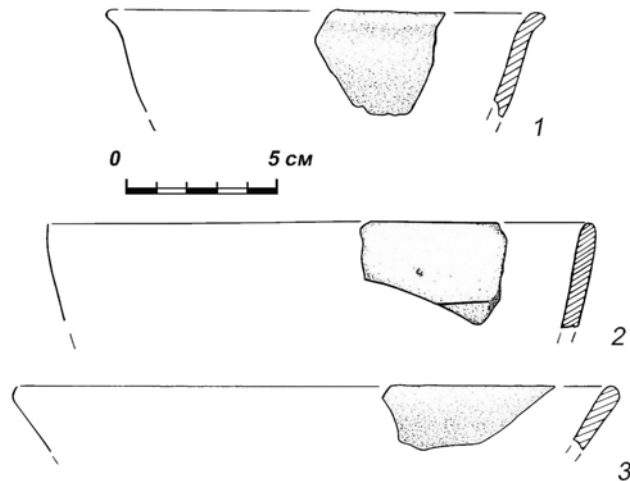

Рис. 10. Котоване I. Столова кераміка: 1 – ЛІМ А 7270;
2 – ЛІМ А 7526; 3 – ЛІМ А 7271.

Fig. 10. Kotovane I. Dining tableware.

До конічних мисок можна зачислити два екземпляри (15 %), вінця яких мають діаметр 18 і 20 см. Товщина стінок – 0,5 і 0,6 см (рис. 10, 2, 3). Аналоги конічних мисок є на таких поселеннях КЛСК: Блищанка⁶⁷, Єзупіль I⁶⁸ та ін.

Орнаментация столового посуду. У колекції столової кераміки орнамент є приблизно на 26 % усіх фрагментів. За характером нанесення весь декор столового посуду, як і кухонного, поділяють на заглиблений, пластичний та комбінований. Кількісно переважає заглиблений орнамент, серед якого можна виділити чотири типи.

Перший з них – це декор, нанесений за допомогою різноманітних врізних прямих ліній (суцільних або перерваних, горизонтальних чи вертикальних), які здебільшого обрамлюють вінця чи тулуб посуду (див. рис. 8, 2, 3; 10, 2; 11, 8). Такий орнамент є на 16 фрагментах, що становить 32 % від усіх орнаментованих екземплярів столової кераміки. Трапляються як поодинокі, так і подвійні, потрійні паралельні та асиметричні лінії (див. рис. 8, 3). На чотирьох фрагментах нанесено орнамент у вигляді різноманітних дугоподібних ліній – другий тип (рис. 12, 5). Орнамент першого та другого типів переважно розміщений у верхній частині посудин,

⁶⁷ Конопля В. Поселення культури лінійно-стрічкової кераміки Блищанка на Сереті. – С. 196–222.

⁶⁸ Ленартович О. Неолітичне та енеолітичне поселення багатощарової пам'ятки Єзупіль I. – С. 224–242.

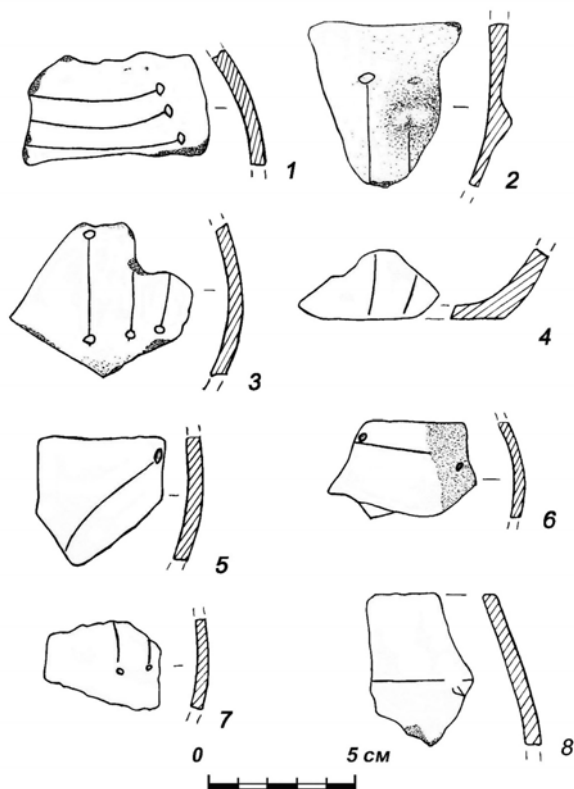

Рис. 11. Котоване I. Орнамент столової кераміки: 1 – ЛІМ А 7400; 2 – ЛІМ А 7365; 3 – ЛІМ А 7363; 4 – ЛІМ А 7367; 5 – ЛІМ А 7444; 6 – ЛІМ А 7446; 7 – ЛІМ А 7443; 8 – ЛІМ А 7513.

Fig. 11. Kotovane I. Ornamented dining tableware.

під вінцями, рідше нанесений на всю посудину. Аналогії такого орнаменту є у Блищанці⁶⁹, Гвоздці⁷⁰ та ін.

Третій тип орнаменту – “нотний” – поєднання врізних ліній із невеличкими ямками (див. рис. 8, 1, 2; 11, 1, 3, 5–8; 12, 1–2). Це найпоширеніший декор серед столового посуду. Він наявний на 23 екземплярах, що становить 46 % від усіх орнаментованих посудин. “Нотний” орнамент характерний для всіх пам’яток КЛСК середнього періоду, зокрема,

⁶⁹ Конопля В. Поселення культури лінійно-стрічкової кераміки Блищанка на Сереті. – С. 196–222.

⁷⁰ Kukulka A. Wczesnoneolityczna osada w Gwoźdźcu, gm. Zakliczyn, stan. 2 na Pogórze Wiślickim. – S. 11–40.

таких, як Більшівці I⁷¹, Незвисько⁷², Торське⁷³, Єзупіль I⁷⁴, Блищанка⁷⁵, Тадані⁷⁶, Винники⁷⁷, Жешув⁷⁸, Флорешти⁷⁹, Тренчін⁸⁰.

Четвертий тип – пальцеві або нігтьові вдавлення. Такий декор є на трьох виробках столової кераміки (6 %). Одна зі столових чаш прикрашена під вінцями рядом пальцевих вдавлень (рис. 8, 4). А одна з мисок містить орнамент у вигляді нігтьового вдавлення у поєднанні з врізною косою лінією (див. рис. 9, 2). Аналоги заглибленого декору у вигляді пальцевих вдавлень наявні у Гнідаві⁸¹, Блищанці⁸².

Орнамент у вигляді нігтьових відбитків характерний для пізніших пам'яток КЛСК. Зокрема, у Подністер'ї відомий також на поселенні Блищанка⁸³, а на Волині – у Гнідаві⁸⁴.

Значно рідше серед столової кераміки трапляється пластичний орнамент у вигляді різних наліпів або пальцевих защипів. Такий декор є на чотирьох столових виробках, що становить 8 % від усіх орнаментованих посудин. Зокрема, на одній опуклобокій чаші міститься наліп-защип овальної в плані форми з гострим кінцем (див. рис. 12, б). Ще дві столові посудини декоровані подвійними наліпними гузками. Серед столової кераміки

⁷¹ З фондів Національного заповідника “Давній Галич”.

⁷² Пассек Т. С., Черныш Е. К. Памятники культуры линейно-ленточной керамики на территории СССР. – С. 14–20.

⁷³ Черныш Е. К. Неолитическое поселение у с. Торское на Днестре. – С. 83–86.

⁷⁴ Ленартович О. Неолітичне та енеолітичне поселення багатощарової пам'ятки Єзупіль I. – С. 224–242.

⁷⁵ Конопля В. Поселення культури лінійно-стрічкової кераміки Блищанка на Сереті. – С. 196–222.

⁷⁶ Пелецишин М. А. Неолітичне поселення в с. Тадані на Західному Бузі. – С. 22–48.

⁷⁷ Пелецишин М. А. Неолітичне поселення біля м. Винники. – С. 1–14.

⁷⁸ Kadrow S. Osada kultury ceramiki wstęgowej rytej na stanowisku 3 w Rzeszowie-Staromieściu. – S. 5–27.

⁷⁹ Пассек Т. С., Черныш Е. К. Памятники культуры линейно-ленточной керамики на территории СССР. – С. 29.

⁸⁰ Michalik T. The Northernmost LBK settlement in the Váh Valley in Western Slovakia // Interactions between different models of neolithization North of the Central European agro-ecological barrier. – Kraków, 2009. – S. 129–136.

⁸¹ Охріменко Г. Кам'яна доба на території Північно-Західної України (XII–III тис. до н. е.). – С. 47–56, 133.

⁸² Конопля В. Поселення культури лінійно-стрічкової кераміки Блищанка на Сереті. – С. 196–222.

⁸³ Там само.

⁸⁴ Охріменко Г. Кам'яна доба на території Північно-Західної України (XII–III тис. до н. е.). – С. 47–56, 133.

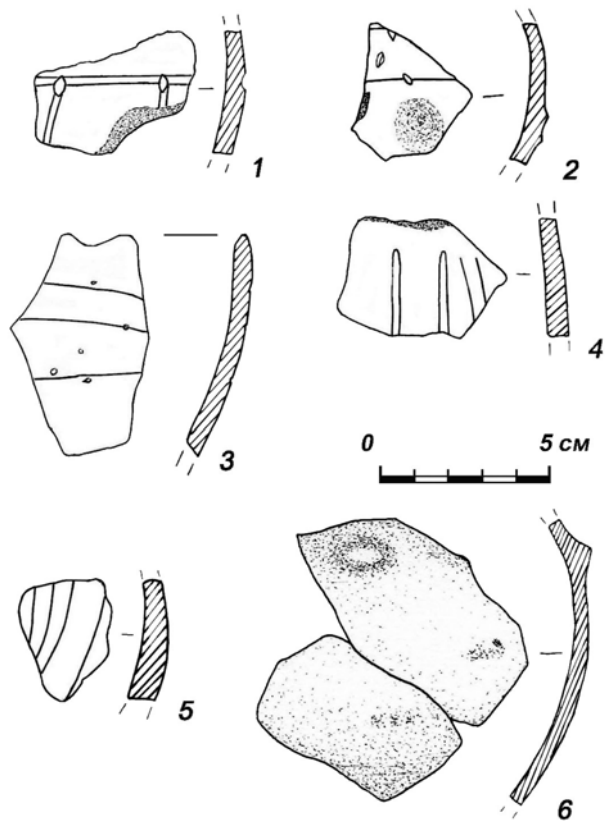

Рис. 12. Котоване I. Орнамент столової кераміки: 1 – ЛІМ А 7431; 2 – ЛІМ А 7434; 3 – ЛІМ А 7384; 4 – ЛІМ А 7403; 5 – ЛІМ А 7433; 6 – ЛІМ А 7255.
Fig. 12. Kotovane I. Ornamented dining tableware.

пластичний орнамент виявлено також на поселеннях КЛСК у Блищанці⁸⁵, Гвоздці⁸⁶.

Отже, керамічний посуд з поселення Котоване I можна розділити на кухонний та столовий. Ці дві групи вирізняються за техніко-технологічними, морфологічними та стилістичними особливостями. Зокрема, кухонний посуд виготовлений із глиняного тіста, у складі якого простежуються домішки шамоту, жорстви, органічних речовин. У цій групі найчастіше трапляються опуклобокi півсферичні чаші, горщики, а також опуклобокi миски. Столовий

⁸⁵ Конопля В. Поселення культури лінійно-стрічкової кераміки Блищанка на Сереті. – С. 196–222.

⁸⁶ Kukulka A. Wczesnoneolityczna osada w Gwoźdźcu, gm. Zakliczyn, stan. 2 na Pogórze Wiślickim. – S. 11–40.

КЕРАМІЧНИЙ КОМПЛЕКС ПОСЕЛЕННЯ...

посуд виготовлений із добре відмуленої глини з природною домішкою дрібнозернистого піску, іноді шамоту та жорстви. Для цієї групи характерні опуклобокi півсферичні чаші, а також опуклобокi та конічні миски. Приблизно 25 % усієї кераміки орнаментована. Найчисленніше представлений “нотний” орнамент, що дає підстави зачислити це поселення до “нотного” періоду існування культури.

**CERAMIC WARES FROM SETTLEMENT KOTOVANE I
OF LINEAR BAND POTTERY CULTURE**

Olena LENARTOVYCH

*Ivan Franko National University of Lviv
1, Universytetska str., Lviv, 79000, Ukraine
e-mail: lenartowycz@gmail.com*

Article analyses the ceramic wares from settlement of Linear Band Pottery culture near village Kotovane, Drohobych district, Lviv region. The site was discovered and investigated in 1942 by archaeological expedition of Lviv History Museum under the supervision of Yaroslav Pasternak. Technical and technological features are noted typical for kitchen and dining wares. Types and sorts of ceramics are determined as well as the characteristic ornamented lineaments using comparative typological analysis.

Key words: ceramic wares, Linear Band Pottery culture, Lviv History Museum, kitchen pottery, dining pottery, hemispherical vase, pot, bowl, ornament.

**КЕРАМИЧЕСКИЙ КОМПЛЕКС ПОСЕЛЕНИЯ
КУЛЬТУРЫ ЛИНЕЙНО-ЛЕНТОЧНОЙ КЕРАМИКИ КОТОВАНЕ I**

Елена ЛЕНАРТОВИЧ

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Университетская, 1, Львов, 79000, Украина
e-mail: lenartowycz@gmail.com*

Рассмотрено керамический комплекс из поселения линейно-ленточной керамики возле Котоване Дрогобицкого р-на Львовской обл., исследованного в 1942 г. археологической экспедицией Львовского исторического музея под руководством Я. Пастернака. Обозначено технико-технологические особенности кухонной и столовой посуды. На основании сравнительно-типологического анализа установлено типы и виды керамических изделий и характерные черты орнамента.

Ключевые слова: керамический комплекс, культура линейно-ленточной керамики, Львовский исторический музей, кухонная керамика, столовая керамика, полусферические чаши, горшки, миски, орнамент.

Стаття надійшла до редколегії 10.09.2010

Прийнята до друку 05.11.2010